

УДК 378.111.212(477)

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Пантюк М.П., д. пед. н., професор,
проректор з наукової роботи

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

Колток Л.Б., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка*

У статті проведено теоретичне узагальнення й подано нове розв'язання наукової проблеми – навчання студентів педагогічного дискурсу як інноваційного підходу до освітнього процесу сучасної вищої школи, що полягає у визначенні теоретичних засад і практичних основ забезпечення її професійно-педагогічного спрямування, розробленні та впровадженні в освітню практику педагогічної системи формування готовності студентів до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: педагогічний дискурс, інтенсифікація навчання, ціннісні стратегії, модернізація навчально-виховного процесу, комунікація, інтенсифікація навчання, педагогічна діяльність, «суб'єкт-суб'єктні» відносини.

В статье проведено теоретическое обобщение и освещено новое решение научной проблемы – обучение студентов педагогическому дискурсу как инновационному подходу к образовательному процессу современной высшей школы, который состоит в определении теоретических и практических основ обеспечения ее профессионально-педагогического направления, разработке и внедрении в образовательную практику педагогической системы формирования готовности студентов к будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: педагогический дискурс, интенсификация обучения, ценностные стратегии, модернизация учебно-воспитательного процесса, коммуникация, интенсификация обучения, педагогическая деятельность, «субъект-субъектные» отношения.

Pantiuk M.P., Koltok L.B. METHODOLOGICAL VALUE OF THE PEDAGOGICAL DISCOURSE IN THE SYSTEM OF MODERN HIGHER EDUCATION

The authors conducted a theoretical generalization and new solution of scientific problems – teaching students of pedagogical discourse as an innovative approach to modern educational process of higher education, which is to determine the theoretical basis and practical basis for its professional and pedagogical orientation, design and implementation in educational practice pedagogical system of formation of readiness of students for future careers.

Key words: pedagogical discourse, intensification of training, value strategy, modernization of the educational process, communication, intensifying training, educational activities, "subject-subject" relationship.

Постановка проблеми. Соціально-економічні та культурні зміни початку XXI століття актуалізували ідею гуманістичної спрямованості освіти, звернення до проблем індивідуальності та взаємин у суспільстві, підвищення вимог до професійної освіти. Модернізація всієї системи освіти, прагнення якнайближче та найповніше підійти до її оновлення дають змогу звернутися до розроблення засобів інтенсифікації навчально-виховного процесу в сучасній вищій школі, зокрема педагогічного дискурсу [1, с. 68].

Особлива проблема в контексті інноваційного розвитку освіти виникає у зв'язку зі зміною змісту й технологій побудови «суб'єкт-суб'єктних» відносин. За

висновком провідних учених і педагогів сучасності, вона виокремлюється як проблема педагогічного дискурсу, що все більше й глибше актуалізується педагогічною теорією і практикою. Сьогодні розгорнутий теоретичний аналіз проблеми професійного навчання педагогічного дискурсу як інноваційного засобу та навчально-виховної технології в педагогічній науці належного обґрунтування все ще не отримав [7, с. 72].

Актуальність проблеми визначається також загальним зростанням свідомості й самосвідомості кожного фахівця окремо й суспільства загалом. Результативність цього історично закономірного процесу особливо помітна сьогодні. Інтенсивний інформаційний обмін і прозорість житте-

вих процесів створили своєрідну базу для висновків та узагальнень щодо професійної якості «людського капіталу», розмірів інтелектуального потенціалу людини й людства. Попри тимчасове існування культурно-освітньої обмеженості в декотрих регіонах світу, загальною тенденцією є употужнення інтелектуального розвитку людей, піднесення їхньої самосвідомості, самостійності, незалежності в судженнях і діях. Особливо помітною є ця закономірність на рівні студентства, яке в майбутньому стане професіоналами своєї справи, отримує вищу освіту. Зазначимо, що не враховувати її в сучасних навчально-виховних технологіях було б несправедливо та й неправильно. Урахування ж може бути здійснене за декількома напрямками, один із яких – актуалізація в навчальному процесі технології педагогічного дискурсу, що, окрім інших переваг, дає студентові можливість виявити самостійність і незалежність під час майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних теоретиків, які доклали до розроблення проблеми дискурсу значну частку своїх філософсько-пізнавальних зусиль, варто назвати насамперед таких, як В. Карасик, Л. Макаров, А. Вжбицька, М. Арутюнова. Технологічні підходи до дискурсу розробляли В. Карасик, А. Михальська, М. Бахтін, Л. Семущин. В українській філософській і педагогічній літературі інтерпретації поняття «дискурс» траплялися вкрай рідко. Більшою мірою ця проблема розглядається як побічна. У такому контексті її торкалися В. Бондар, І. Дичківська, Е. Лузік, М. Євтух, О. Кух, М. Шкіль та інші вчені.

Постановка завдання. Мета статті полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні педагогічного дискурсу як інноваційного засобу навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній педагогічній науці активно розвиваються особистісно орієнтовані технології навчання. В основі цього інтенсивного професійного навчання лежить індивідуально орієнтований підхід. Тому навчально-виховний процес неможливий без застосування інформаційних технологій, основними характеристиками яких є можливість диференціації й індивідуалізації навчання на основі отриманих умінь із застосування педагогічного дискурсу. Це і є засіб інтенсифікації професійного навчання. Під інтенсифікацією професійного навчання ми розуміємо підвищення продуктивності навчальної праці викладача і студента за кожну одиницю часу [4, с. 56].

Узагальнення результатів наукових досліджень і досвіду творчих педагогів, новаторів дає підстави виділити такі основні чинники інтенсифікації професійного навчання студентів: підвищення цілеспрямованості професійного педагогічного навчання; посилення мотивації; збільшення інформативної місткості змісту освіти; застосування активних методів і форм навчання прискорення темпу навчальних дій; розвиток навичок навчальної праці; використання комп'ютерів та інших нових інформаційних технологій [4, с. 76].

Досліджуючи питання впровадження інноваційних підходів на основі педагогічного дискурсу в навчально-виховний процес сучасної вищої освіти України, теорія й методика професійної освіти сприяє пошукам нових поглядів на зміст, методику та організацію навчального процесу, має на меті зробити його привабливішим з огляду на прагнення досягти вищої якості й ефективності вищої освіти. Тому проблематика педагогічних інновацій включає впровадження оновленого змісту навчального матеріалу, новаторство у викладанні та модернізацію професійного навчання; цілеспрямоване або спроектоване внесення змін у навчально-виховний процес на основі новітніх технологічних досягнень; підтримку творчої активності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, а також планування й реалізацію нових завдань [6, с. 58].

Розкриваючи методологічне значення дискурсу в освіті, ми зацентрували увагу на визначенні цього поняття. Воно передбачає не просто спілкування, а трансляцію смислів між рівноправними суб'єктами такого спілкування та взаємне прийняття цих смислів. Таке розуміння й дає підставу визначити її категорією «дискурс». Дискурс є довершеною формою комунікації. У наш час поняття дискурсу перетворилося на ключовий концепт методології гуманітарних наук, а загальне вчення про дискурс стало джерелом плідних інтуїцій, експлікація яких призвела до появи нового трансдисциплінарного концептуального апарату дискурс-аналітичних досліджень. Ми виявили його різноманітні визначення: надфразовий взаємозв'язок (єдність) слів; самоузгоджений текст; усно-рзмовна форма тексту; взаємодія, інтеракція між особистостями; діалог; полілог; мовленнєва практика; група висловлювань, пов'язаних між собою за змістом; мовний твір, тобто письмова або усна даність думки; «мова в мові»; граматично фіксований спосіб знакового закріплення соціокультурних смислів. Структуру розмовного дискур-

су становить низка етапів – вступ у мовний контакт, висування ініціальної теми розмови та її ратифікація, зміна ролей у ході комунікативного акту, зміна теми розмови, вихід із комунікативного акту, кожен із яких обумовлений комплексом зовнішніх і внутрішніх факторів [5, с. 3].

З'ясовуючи методологічне значення дискурсу для професійної освіти поза такими галузями науки, як мовознавство, літературознавство, лінгвістика, а також те, як він впливає на сучасне оновлення методологічної культури мислення майбутнього фахівця, нами виявлено, що важливо мати реальну перспективу осмислення проблематики, ініційованої наукою «дискурсу». Кожен дискурс – це соціокультурна реальність, що сама перетворює себе, своєрідна причина самої себе. У дискурсі агенти можуть поводитися так, як поведуться люди на площі, міжнародному форумі, політичному мітингу, комп'ютерній конференції в Інтернеті, науковому конгресі, засіданні вченої ради, зібранні творчого співтовариства, ринку, полігоні. Отже, дискурс – це мовна практика, тобто живе середовище спілкування його учасників з будь-яких подій, приводів, проблем. Найпоширенішими типами дискурсів є тематичні, конфесійні, професійні, метадискурси, дискурс влади. Зазначимо, що сьогодні не існує єдиної класифікації дискурсів, тому в реальній практиці науки використовуються різні класифікації щодо сфер діяльності (економічний, когнітивний, комунікативний, філософський, культурологічний тощо); типу дій (інтелектуальний, професійний, конфесійний, мовний, ідеологічний, політичний, естетичний, моральний, духовний); функціональної ролі (соціокультурної функції); особливостей суб'єкта дискурсу (індивідуальний, груповий, колективний, загальнолюдський); проблем і тем, що стоять у центрі дискурсу (дискурс про майбутню долю метафізики, про науку, про мову) [8, с. 120].

Визначальною рисою дискурсу є його динаміка, тобто дискурс розглядають як процес творення мовленнєвого витвору або одночасно як процес і результат мовно-мисленнєвої діяльності. Безумовно, найістотнішою відмінністю дискурсу від тексту є визнання того, що дискурс – це складне комунікативне явище, яке вміщує в собі, крім традиційних лінгвістичних параметрів, властивих тексту, й соціальний контекст, який дає уявлення як про учасників комунікації та їхні характеристики, так і про процеси породження і сприйняття повідомлюваного, тобто екстралінгвістичні параметри.

Традиційно в науковій педагогіці обґрунтовуються методи дискусії та диспуту: «Вони ґрунтуються на обміні поглядами з певної проблеми. Диспут – це суперечка на наукову або суспільну тему. Дискусія – це суперечка, обговорення будь-якого питання» [9, с. 174]. Уважаємо, що ці методи є складовою частиною дискурсу, проте формально й сутнісно – його похідною.

Сучасний педагогічний дискурс оперує різними контекстами, апелюючи до нової інформаційної ситуації й перетворення знань на безпосередню продуктивну силу. Навчальний дискурс у структурі інноваційних процесів у вищій школі є одиницею навчання та комунікативною моделлю мовної діяльності учасників ситуації навчання з віддзеркалення подій, фактів, реалій наочно-референтної ситуації відповідно до їхнього внутрішнього світу. Ця діяльність набуває мовного втілення як система думок, цінностей, інтересів, оскільки оброблене свідомістю індивіда об'єктивно виражається в мовному коді як його суб'єктивне відображення та інтерпретація. Першочерговою умовою реального «життя» навчального дискурсу є проходження спільності: а) наочно-референтної ситуації; б) зіставлення логічно вивірених суджень дискурсантів; в) доказовість суджень і пропозицій; г) висока раціональність технології дискурсу. Студент, залучений до педагогічного дискурсу під час професійної підготовки у вищій школі, мимовільно розширює сферу своєї навчальної діяльності [2, с. 80].

У зв'язку з вищевикладеним актуалізується проблема вироблення навичок самопідготовки студентів до професійної діяльності. Важливим у цьому плані є моніторинг мовного спілкування постійних комунікантів у студентській групі, коли виявляються частотні порушення норм з боку окремих носіїв мови на рівні міжособового спілкування, визначається їх характер і шляхи виправлення.

Головна особливість педагогічного дискурсу полягає в тому, що в процесі навчальної діяльності він є основою для формування світогляду. Мета педагогічного дискурсу полягає в соціалізації нового члена суспільства засобами пояснення устрою світу, норм і правил поведінки, організації діяльності нового члена суспільства в плані його залучення до цінностей і видів поведінки, очікуваних від студента, перевірки розуміння й засвоєння інформації, оцінювання результатів. Нами виокремлені ціннісні стратегії педагогічного дискурсу як основи професійної освіти, які дали можливість розробити методичне забезпечення для застосування педагогічного дискурсу під час навчально-виховного процесу у ви-

щій школі. Першою ціннісною стратегією є творчий потенціал особистості загалом і конкретно-професійної підготовки студента. Другою ціннісною стратегією є проблематика розвитку й реалізації особистісного потенціалу. Третьою – педагогічна взаємодія, її ключова категорія – домінуючий дидактичний фактор, що впливає на мотивацію навчання студента, його результат. Ми акцентуємо увагу на тому, що педагогічний дискурс є способом діалогічно-аргументованої перевірки висловлювань, знань, позицій, цінностей з метою досягнення значущого для всіх консенсусу, тобто взаєморозуміння. У рамках дискурсивної педагогіки виокремлено форми, методи, навчально-виховні стратегії, інноваційні концепції й технології. Для передачі такої професійної інформації та формування вмінь потрібно володіти знаннями з філософії, логіки, філології, уявляти доцільність застосування такої інформації, призначення та використання, що пов'язані з ними [6, с. 58].

Тому одним із критеріїв сформованості мотиваційно-професійного компонента є рівень знань майбутнього фахівця, за якого передбачається достатнє володіння мотивацією до своєї майбутньої професійної діяльності. Рівень знань студентів визначався безпосередньо через дискурсивні судження. Результатом процесу застосування педагогічного дискурсу виступали вміння студентів відтворювати знання, порівнювати, узагальнювати деякі положення, встановлювати аналогії, займатися самостійною пізнавальною діяльністю. Такі розумові операції сприяють умінню аналізувати різні процеси і явища в полі педагогічного дискурсу. Ми вважали за доцільне виділити три критерії мотиваційно-професійного компонента: наявність систематизованих знань про майбутню професійну діяльність, прояв самостійності студентів у ході засвоєння знань, інформаційне поповнення знань на заняттях нашого факультату [6, с. 58].

Складовою частиною теорії й методики підготовки студентів до педагогічного дискурсу є змістовно-навчальний компонент, який передбачає взаємодію суб'єкта з об'єктом відтворення та передачу набутих знань. Критеріями сформованості змістовно-навчального компонента є позитивно-емоційне ставлення до набутих знань, задоволення від характеру роботи, адекватність самооцінки.

Критеріями сформованості процесуально-дискурсивного компонента є бажання й уміння застосовувати набути комунікативні знання для поліпшення суспільства, власної життєдіяльності, навчитися будувати

сам процес педагогічного дискурсу в майбутній професійній роботі й передбачати результати його діяльності, самостійність, здатність долати труднощі в спілкуванні.

Однією із суттєвих ознак професійної підготовки студентів до демократичного життя суспільства є перехід від повчального монологу до дискурсу з реальним чи уявним опонентом, розвиток еристики, тобто мистецтво вести полеміку. Основними структурними елементами дискурсивної педагогіки є як уже достатньо відомі та апробовані методи навчання: дискусія, диспут, полеміка, бесіда-полілог, спір, так і новітні розробки.

Варто зазначити, що ефективність запропонованої технології формування педагогічного дискурсу значною мірою залежить від соціального середовища, в якому працюватимуть сьогоднішні студенти. Звісно, найкращий варіант – робота за спеціальністю, але життя може скластися інакше, і філософ освіти, наприклад, потрапить у школу й буде викладати історію або біологію. Такі ситуації часто зустрічаються в маленьких містах і селах України.

Висновки з проведеного дослідження. Глибокий науковий аналіз висвітлення проблеми інтенсифікації професійного навчання дискурсом як детермінанти розвитку вищої освіти дає підстави вважати цю проблему мало розробленою в теорії й методиці професійної освіти. Проблема, пов'язана з підготовкою студентів до професійної діяльності, стала особливо актуальною на етапі модернізації всієї системи освіти України. Нами подано авторське визначення поняття «інтенсифікація професійного навчання» як підвищення продуктивності навчальної праці викладача і студента в кожен одиницю часу; поняття «педагогічний дискурс» – це один із засобів інтенсифікації навчально-виховного процесу в теорії й методиці професійної освіти з урахуванням сучасних інноваційних технологій, що впливають на мисленнєву діяльність студента і спонукають його до майбутньої самостійної діяльності. Аналізуючи проблеми інтенсифікації професійної підготовки, ми зробили висновок щодо необхідності навчання студентів розв'язання майбутніх виробничих проблем засобами педагогічного дискурсу, для цього потрібно не тільки інформативне наповнення змісту навчання, а й формування професійних умінь.

Подальшими напрямами дослідження цієї проблеми вважаємо обґрунтування наступності в організації формування культури дискурсу в загальній підготовці майбутніх учителів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемчук Г.І., Попович В.В., Січкаренко Г.Г. Вища школа України: реальність і тенденції розвитку. Київ: Ленвіт, 2004. 176 с.
2. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: 200-річчю Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна присвячується / Л.Р. Безугла, Є.В. Бондаренко, П.М. Донець, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова. Харків: Константа, 2005. 356 с.
3. Дискусія. Форми проведення дискусій. Культура мовлення під час дискусії. URL: <http://www.refine.org.ua/pageid-3896-1.html>.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 352 с.
5. Карасик В.И. О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. Волгоград, 2000. С. 5–10.
6. Колток Л.Б., Скубашевська О. Методологічне значення педагогічного дискурсу в системі сучасної освіти. Культурологічний альманах. № 4. С. 56–59.
7. Кух О.М., Кух А.М. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспект). Педагогічні науки: збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Херсон. держ. ун-т. Херсон: Айлант, 1998. Вип. 39. С. 72–80.
8. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. Москва: ИТДКГ «Гнозис», 2003. 280 с.
9. Пантюк М., Пантюк Т. Дидактика: конспект лекцій та опорні схеми. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2010. 317 с.

УДК 378.091.212.091.26-021.464

**САМООЦІНЮВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ
ЯК ЧИННИК СУБ'ЄКТИВАЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ**

Притулик Н.В., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

У статті розглядається систематична самооцінювальна діяльність майбутніх учителів як важливий чинник забезпечення суб'єктивності у процесі оволодіння професією. На основі аналізу філософських і психолого-педагогічних наукових джерел конкретизовано поняття «суб'єктивність». Розкрито її актуальність у процесі навчання студентів у вищих закладах освіти. Схарактеризовано педагогічні умови освітнього середовища, за яких студент здатен стати суб'єктом власного навчання. Розкривається взаємозв'язок самооцінювання й умов суб'єктивності.

Ключові слова: суб'єктивність у процесі навчання, самооцінювання студентів, рефлексія, мотивація навчання, гуманістичний підхід, оцінювання навчальних досягнень майбутніх учителів.

В статье рассматривается систематическая самооценочная деятельность будущих учителей как важный фактор обеспечения субъективности в процессе овладения профессией. На основе анализа философских и психолого-педагогических научных источников конкретизировано понятие «субъективность». Раскрыта ее актуальность в процессе обучения студентов в высших учебных заведениях. Охарактеризованы педагогические условия образовательной среды, при которых студент способен стать субъектом собственного обучения. Раскрывается взаимное влияние самооценки и условий субъективности.

Ключевые слова: субъективность в процессе обучения, самооценивание студентов, рефлексия, мотивация обучения, гуманистический подход, оценивание учебных достижений будущих учителей.

**Prytulyk N.V. SELF-EMPLOYMENT OF FUTURE TEACHERS AS A FACTOR OF SUBJECTIVITY
IN THE TEACHING PROCESS**

The systematic self-assessment of future teachers as an important factor in ensuring subjectivity in the process of mastering the profession are considered in the article. The concept of “subjectivity” is specified on the basis of analysis of psychological and pedagogical scientific sources. Its relevance in the process of studying of students in higher educational institutions is revealed. The pedagogical conditions of the educational environment, in which the student can become the subject of his own education, is described. The interaction between self-esteem and subjectivity conditions is revealed.

Key words: subjectivity in the process of studying, self-assessment of students, reflection, motivation of teaching, humanistic approach, evaluation of educational achievements of future teachers.